

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De keuze van jongeren

Rekker, R.

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

Aanhoudend wisselvallig

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Rekker, R. (2017). De keuze van jongeren. In T. van der Meer, H. van der Kolk, & R. Rekker (Eds.), *Aanhoudend wisselvallig: Nationaal Kiezersonderzoek 2017* (pp. 48-56). Stichting KiezersOnderzoek Nederland. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/aanhoudend-wisselvallig-nationaal-kiezersonderzoek-2017/>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

5

De keuze van jongeren

Roderik Rekker

In dit hoofdstuk laten we zien:

- De opkomst onder jongeren is de hoogst gemeten sinds 1981.
- Onder jongeren is er een veel sterkere opleidingskloof in de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezing van 2017 dan onder ouderen.
- D66 en GroenLinks zijn de grote winnaars onder jongeren.
- Jongeren droegen bij aan de doorbraak van nieuwe partijen DENK en FvD.
- Gemiddeld vindt men de jongste kiezers bij DENK, FvD, en D66; de oudste bij 50PLUS, PvdA en CDA.
- Onder jongeren wegen culturele thema's zwaarder dan economische.

5.1 Het belang van stemgedrag onder jongeren

Dit hoofdstuk gaat over de rol van jongeren in de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. Hieronder verstaan we de groep kiezers in de leeftijd van 18 tot en met 24 jaar. Specifiek zullen we kijken hoeveel jongeren naar de stembus gingen, waarop ze stemden en wat hen hierbij bewoog. Hoewel jongeren slechts 10,6 procent van het electoraat uitmaken, zijn er namelijk verschillende redenen waarom deze leeftijdsgroep van bijzonder belang kan zijn.

Allereerst is voor jongeren stemmen minder vanzelfsprekend. De opkomst ligt onder jongeren meestal lager dan in andere leeftijdsgroepen, hoewel de omvang van dit verschil sterk varieert tussen landen en periodes¹.

Jongeren zijn tevens een interessante groep omdat mensen hun politieke opvattingen vormen tussen ongeveer 12 en 25-jarige leeftijd. Na deze levensfase houden de meeste mensen vast aan hun meest fundamentele overtuigingen. Iemand die op 25-jarige leeftijd bijvoorbeeld links en kosmopolitisch is, zal slechts zelden op 65-jarige leeftijd rechts en nationalistisch zijn²⁻³. Om deze reden hebben mensen die in een bepaalde periode opgroeiden vaak kenmerkende politieke opvattingen. Zo zijn babyboomers, die volwassen werden tijdens de roerige jaren '60 en '70, nog altijd linkser dan zowel de generatie vóór hen als de generatie ná hen⁴⁻⁵. Jongeren kunnen ons dus een indruk geven van hoe toekomstige generaties worden gevormd door het huidige politieke klimaat.

Bovendien zijn jongeren een interessante groep omdat ze vaak disproportioneel bijdragen aan electorale verschuivingen. Partijen die zetels winnen of verliezen onder oudere kiezers, winnen of verliezen meestal nóg sterker onder jongeren. Ten slotte is er in veel landen sprake van sterk groeiende leeftijdsverschillen in kiesgedrag. Bij de Britse parlementsverkiezingen van 2017 stemde bijvoorbeeld maar 20 procent van de jongeren op de Conservatieve Partij, tegenover 69 procent van de ouderen (70+), zo bleek uit de YouGov-peiling van 9-13 juni 2017. Zelfs in vergelijking met de jaren '60 en '70 is een dergelijke leeftijds kloof historisch ongekend. Leeftijd lijkt dus een van de belangrijkste demografische voorspellers van kiesgedrag te zijn geworden, naast bijvoorbeeld opleiding en inkomen.

5.2 Hoogst gemeten opkomst onder jongeren sinds 1981

De Tweede Kamerverkiezingen van 2017 kenden de hoogste opkomst sinds 1986. Maar liefst 81,6 procent van de kiesgerechtigde Nederlanders ging op 15 maart naar de stembus. Het is echter een bekend verschijnsel dat de opkomst bij verkiezingen onder jongeren wat lager ligt dan onder kiezers van middelbare leeftijd. In sommige landen ligt de opkomst daarnaast ook wat lager onder de alleroudste kiezers¹.

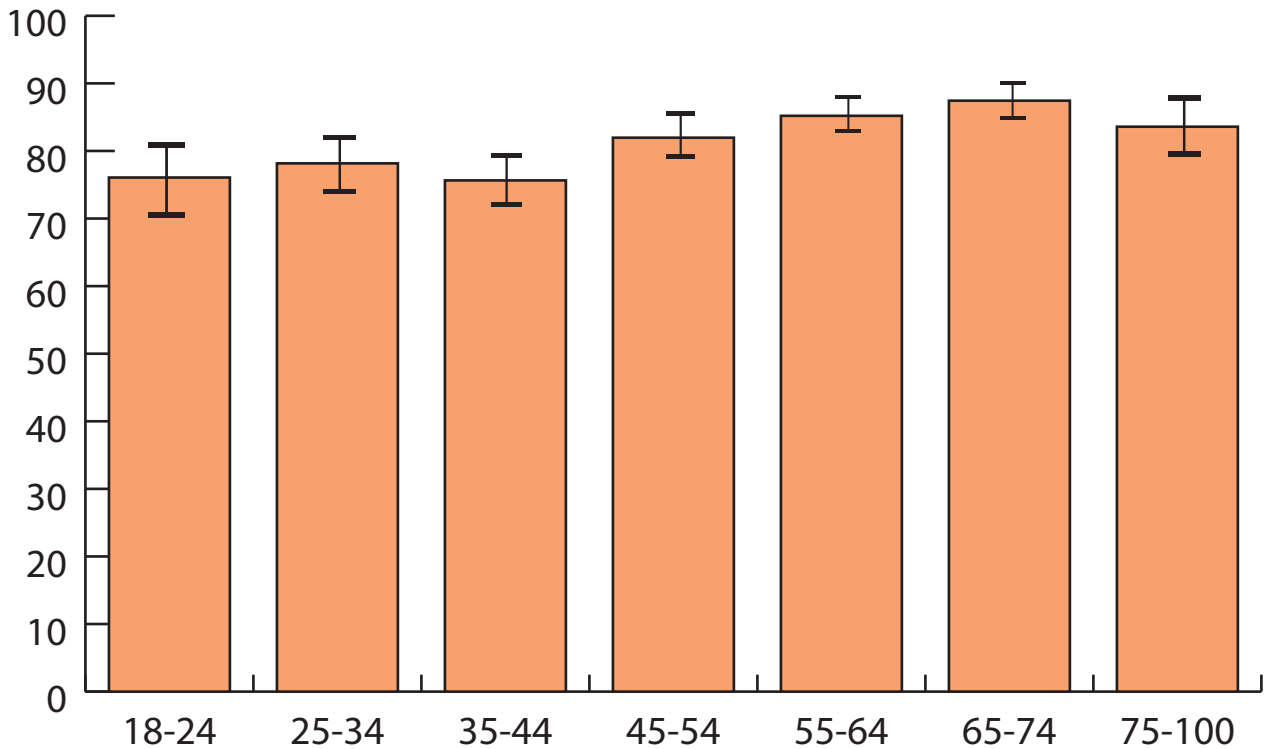
Er zijn verschillende verklaringen voor het feit dat jongeren vaker thuisblijven bij verkiezingen. De eerste verklaring ligt in de sociale en psychologische ontwikkeling van adolescenten en jongvolwassenen. Jongeren hebben bepaalde levenstransities, zoals het krijgen van een baan of gezin, vaak nog niet doorlopen. Daarnaast zijn ze psychologisch nog niet uitontwikkeld voor wat betreft hun identiteit, politieke belangstelling en politieke opvattingen⁶. Net zo goed als dat sommige jongeren seksueel nog niet actief zijn op 18-jarige leeftijd, kan het dus als een normaal ontwikkelingspatroon worden gezien dat sommigen op deze leeftijd nog niet politiek actief zijn. Daarnaast zou de opkomst onder jongeren lager kunnen zijn omdat ze nog minder verkiezingen hebben meegemaakt. Onderzoek laat zien dat stemmen voor veel mensen een gewoonte is die ze hebben ontwikkeld door het vaker te doen¹. Hoe vaker mensen al gestemd hebben in hun leven, hoe waarschijnlijker het dus is dat ze dat opnieuw zullen doen. Ten slotte blijken ook generatieverschillen een rol te spelen bij opkomst⁷. Veel mensen die tijdens de verzuiling opgroeiden hebben bijvoorbeeld met de paplepel ingegoten gekregen dat stemmen een vanzelfsprekende burgerplicht is. Voor jongeren van tegenwoordig geldt dat minder.

Hoe zat het met de opkomst onder jongeren bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017? Figuur 5.1 laat een vergelijking zien van de opkomst in verschillende leeftijdsgroepen. Te zien is dat 76,1 procent van de jongeren heeft gestemd op 15 maart, wat inderdaad iets lager is dan de algehele opkomst van 81,6 procent. Het verschil met andere leeftijdsgroepen is echter verrassend klein. Alleen kiezers in de leeftijd tussen 45 en 75 jaar stemden beduidend vaker dan jongeren. In internationaal vergelijkend perspectief scoren Nederlandse jongeren hiermee prima op electorale participatie. In de meeste landen die deelnemen aan de CSES (Comparative Study of Electoral Systems) ligt de

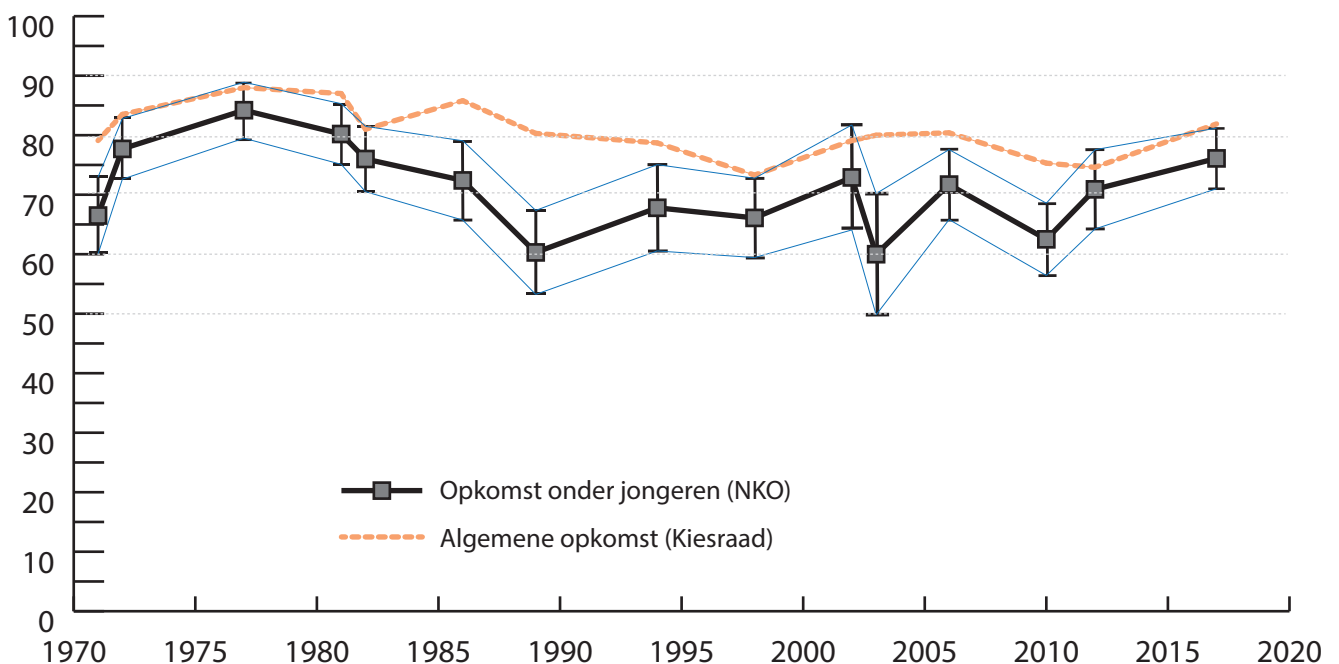
opkomst onder jongeren namelijk zo tussen de 25 en 75 procent¹.

Ook in historisch perspectief was de opkomst onder jongeren in 2017 hoog. Figuur 5.2 laat de ontwikkeling zien van de opkomst onder jongeren sinds het eerste

NKO in 1971. De electorale participatie van jongeren daalde flink tijdens de jaren 80, maar sindsdien lijkt er met pieken en dalen weer sprake van een toename. Het geschatte percentage van 76,1 procent in 2017 is zelfs de hoogst gemeten opkomst onder jongeren sinds 1981. Hierbij moet wel de kanttekening worden

Figuur 5.1
Opkomst per leeftijdsgroep (in procenten)

Figuur 5.2
Ontwikkeling van de opkomst onder jongeren sinds 1972 (in procenten)

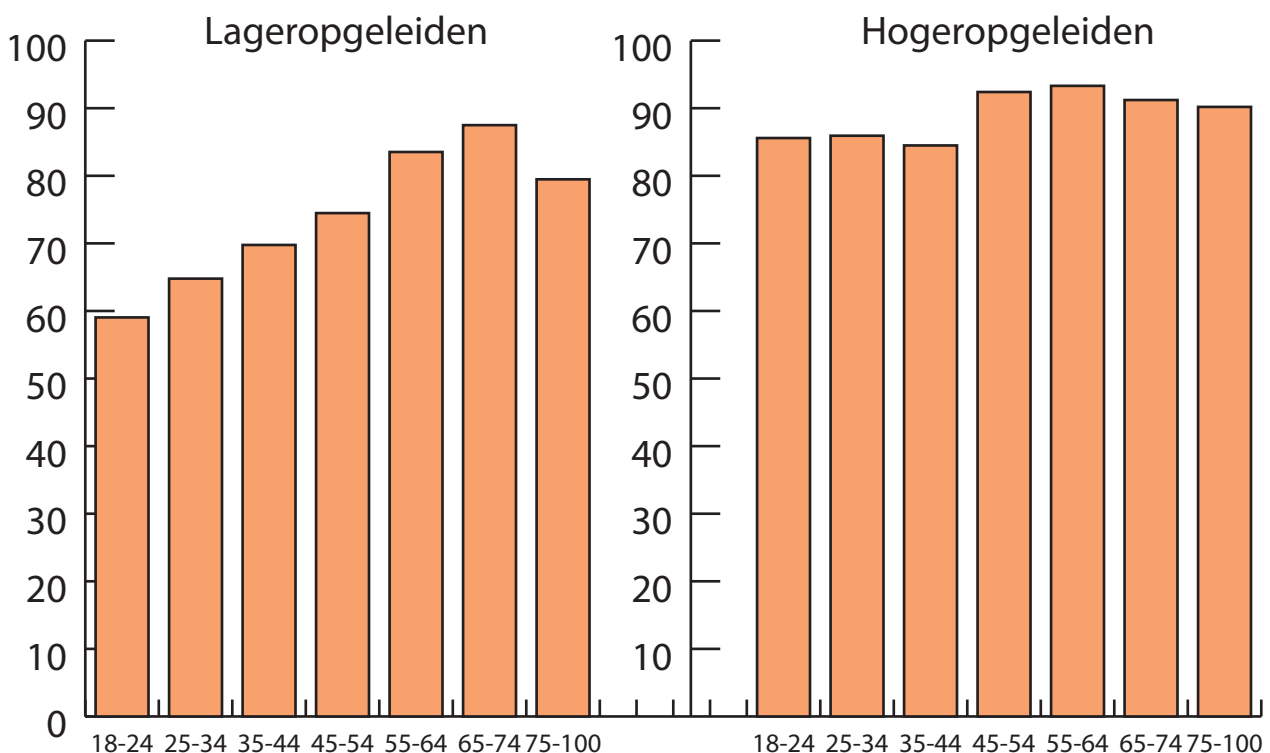
gemaakt dat dit percentage in de steekproef niet met zekerheid kan uitwijzen of de opkomst onder jongeren buiten de steekproef ook werkelijk de hoogste was sinds 1981. De onzekerheidsmarge van 2017 overlapt namelijk met die van sommige tussenliggende jaren.

Er zijn in ieder geval twee verklaringen voor de hoge opkomst onder jongeren in 2017. Ten eerste laat figuur 5.2 laat zien dat de opkomst onder jongeren meeweegt met de algehele opkomst. Daarom zien we ook bij jongeren terug dat de verkiezingen van 2017 de hoogste opkomst kenden sinds 1986. Ten tweede werd er in de verkiezingscampagne veel aandacht besteed aan thema's als identiteit en immigratie. Dergelijke vraagstukken leven onder jongeren meer dan bijvoorbeeld economisch beleid⁸. Dit is deels een gevolg van hun levensfase, want identiteitsvraagstukken zijn een belangrijk onderdeel van de psychologische ontwikkeling van adolescenten en jongvolwassenen. Anderzijds is het belang van het immigratiethema een kenmerk van de generatie waar jongeren deel van uitmaken. Millennials zijn namelijk opgegroeid en gesocialiseerd met multiculturalisme en het immigratiedebat⁵. De sterke nadruk op deze thema's in de campagne zou jongeren dus kunnen hebben verleid om naar de stembus te gaan.

5.3 Sterke opleidingskloof in opkomst onder jongeren

Naast jongeren zijn ook laagopgeleiden een demografische groep die vaker thuisblijft bij verkiezingen (zie ook hoofdstukken 4 en 6 van dit rapport). Het is daarom van belang om specifieke aandacht te besteden aan de opkomst onder laagopgeleide jongeren. Hieronder verstaan we alle jongeren waarvan de hoogst gevolgde of afgeronde opleiding basisonderwijs, vmbo of mbo is. Voor hoogopgeleide jongeren is dit havo, vwo, hbo of wo. Figuur 5.3 laat zien dat de opkomst onder laagopgeleide jongeren met 59,0 procent v er onder het gemiddelde lag. Dit percentage staat in schril contrast met de opkomst van 85,6 procent onder hoogopgeleide jongeren, waarmee deze groep zelfs boven de algehele opkomst scoorde. Dit betekent dat de leeftijds-kloof in electorale participatie veel sterker is onder laagopgeleiden dan onder hoogopgeleiden. Omgekeerd is de opleidingskloof in electorale participatie dus veel sterker onder jongeren dan onder oudere kiezers.

Een verklaring voor deze sterke wisselwerking tussen leeftijd en opleiding zou kunnen liggen in de twee belangrijkste drijfveren voor mensen om te stemmen. Sommige kiezers stemmen uit gewoonte of omdat ze

Figuur 5.3 Opkomst per leeftijdsgroep voor laag- en hoogopgeleiden (in procenten)

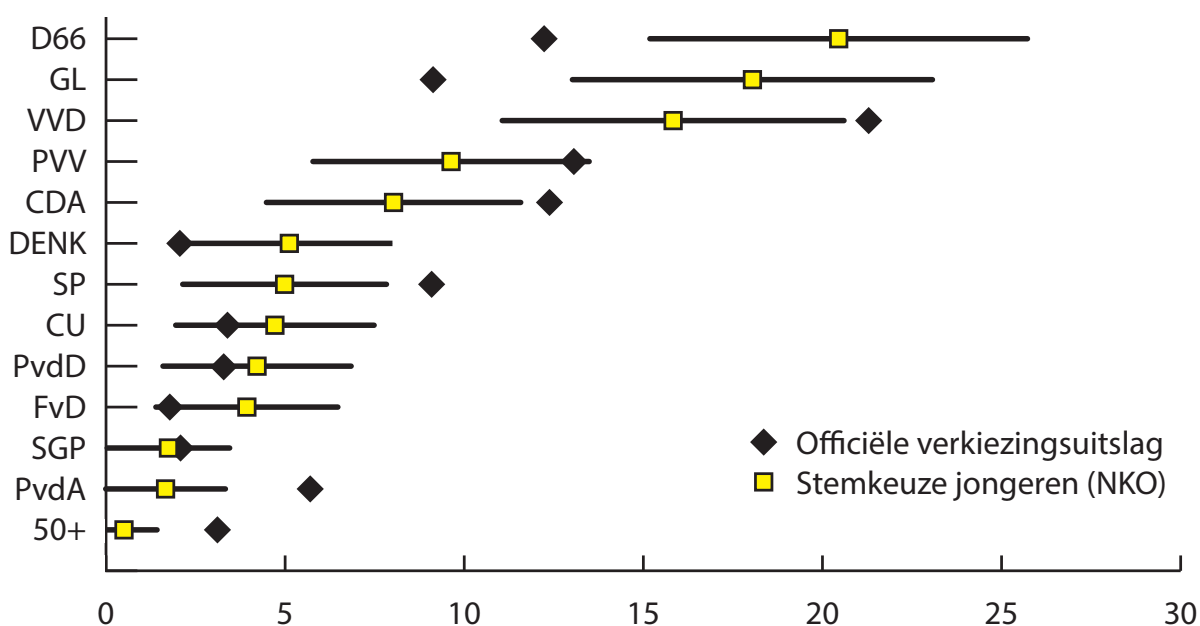
het zien als een burgerplicht. Anderen gaan naar de stembus omdat ze het gevoel hebben dat ze de politiek begrijpen en een verschil kunnen maken, wat ook wel ‘politiek zelfvertrouwen’ wordt genoemd. Mogelijk hebben laagopgeleide ouderen minder het politieke zelfvertrouwen (zie hoofdstuk 6), maar wél de gewoonte om naar de stembus te gaan. Hoogopgeleide jongeren hebben omgekeerd wellicht niet de gewoonte, maar wél het politieke zelfvertrouwen om te stemmen. Laagopgeleide jongeren blijven dan over als enige groep waarvoor beide motivaties om te stemmen relatief zwak zijn.

5.4 D66 en GroenLinks grote winnaars onder jongeren

In 2017 zijn dus uitzonderlijk veel jongeren naar de stembus gegaan, maar wat hebben ze gestemd? Figuur 5.4 laat zien dat D66 en GroenLinks de grote winnaars waren onder jongeren, zowel in absolute zin als in vergelijking met de algehele verkiezingsuitslag. Er zijn drie verklaringen denkbaar voor het feit dat deze partijen het onder jongeren zoveel beter deden dan in andere leeftijdsgroepen. De eerste reden ligt in de politieke opvattingen van jongeren. In vergelijking met oudere kiezers zijn jongeren cultureel progressiever (bv. pro-immigratie) en economisch liberaler (bv. tegen inkomensnivellering) dan oudere kiezers^{2,4}. Daarbij wegen culturele thema's voor jongeren zwaarder dan economisch beleid⁸. Dit is een ideologisch profiel dat goed past bij D66 en in zekere mate bij GroenLinks.

Ook het hoge opleidingsniveau van jonge kiezers biedt een verklaring voor het succes van D66 en GroenLinks in deze leeftijdsgroep. Jongeren van tegenwoordig zijn hogeropgeleid dan oudere generaties. Daar komt bij dat relatief veel laagopgeleide jongeren thuisbleven op 15 maart (figuur 5.3). De combinatie van deze twee factoren maakte dat ongeveer 60 procent van de jonge kiezers hoogopgeleid was. In dat licht is het niet verwonderlijk dat partijen die populair zijn onder hoogopgeleiden, zoals D66 en GroenLinks, het goed deden in deze leeftijdsgroep.

Ten slotte heeft de trendgevoeligheid van jongeren waarschijnlijk in het voordeel gewerkt van D66 en GroenLinks, omdat deze partijen in zetelaantal vooruitgingen ten opzichte van 2012. Partijen die electoraal in de lift zitten, winnen namelijk vaak extra onder jongeren. Een analyse van alle NKO's sinds 1971 laat bijvoorbeeld zien dat Nederlandse partijen gemiddeld 1,24 procent wonnen onder jongeren voor elke 1,00 procent die ze voortuitgingen onder oudere kiezers. Oudere kiezers blijven vaker trouw aan een partij waar ze al hun hele leven op stemmen, ook als die partij in een bepaalde periode minder populair is. Jongeren laten zich daarentegen meer leiden door actuele ontwikkelingen, omdat ze nog geen stabiele stemgewoontes hebben ontwikkeld. Ditzelfde patroon zien we ook terug in de zeer lage populariteit van de PvdA onder jonge kiezers. Het grote electorale verlies van deze partij vertaalde zich in een nóg slechtere uitslag onder jongeren.

Figuur 5.4 Stemkeuze van jongeren (18-24) in vergelijking met de algehele verkiezingsuitslag (in procenten)

5.5 Jongeren droegen bij aan doorbraak nieuwe partijen

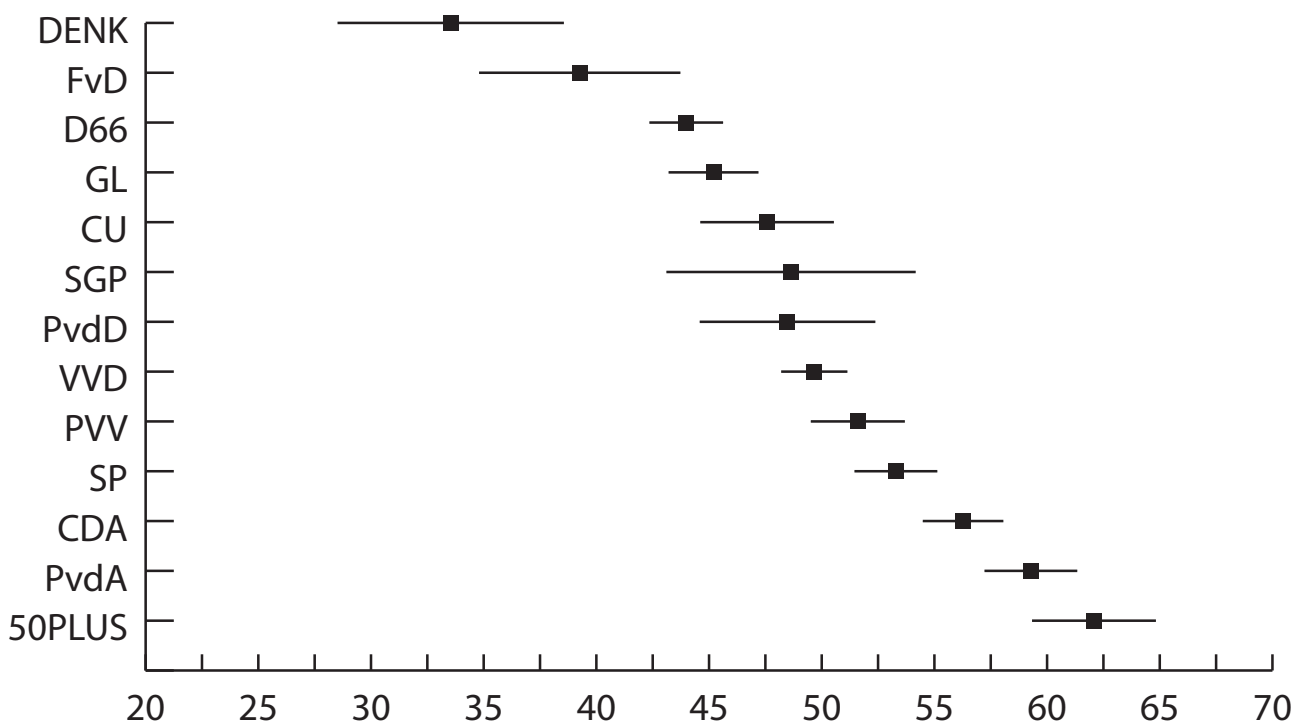
Een andere manier om te kijken naar de stemkeuze van jonge kiezers, is partijen te vergelijken op de gemiddelde leeftijd van hun electoraat. Deze vergelijking in figuur 5.5 laat wederom zien dat D66 en GroenLinks veel jonge kiezers hebben aangetrokken. Daarnaast blijkt echter dat de twee nieuw verkozen partijen, DENK en Forum voor Democratie, een nóg jonger electoraat aantrokken. Jongeren hebben dus substantieel bijgedragen aan de doorbraak van deze partijen.

Een verklaring voor het succes van nieuwe partijen onder jongeren ligt wederom in het gegeven dat die nog geen stabiele stemgewoontes hebben ontwikkeld. Jonge kiezers zijn nog niet sterk gebonden aan een bestaande partij⁷, waardoor er in deze leeftijdsgroep meer kansen liggen voor nieuwe partijen. Het eerste NKO van 1971 liet bijvoorbeeld al zien dat D66, als relatief nieuwe partij, twee keer zoveel stemmen haalde onder jongeren dan onder oudere kiezers. Een andere verklaring voor de populariteit van DENK en FvD onder jongeren ligt in de nadruk die deze partijen hebben gelegd op culturele vraagstukken en identiteit⁹. Zoals eerder gezegd is het vormen van een

identiteit een belangrijk aspect van de psychologische ontwikkeling van adolescenten en jongvolwassenen. Jongeren zijn veel bezig met vragen als 'wie ben ik?' en 'waar hoor ik bij?'. Vraagstukken rondom bijvoorbeeld de Nederlandse, Europese en Turkse identiteit maken deel uit van deze identiteitsontwikkeling¹⁰. Het is dus goed mogelijk dat DENK en FvD de aandacht van jongeren hebben getrokken door zich te profileren op dergelijke thema's. Ook het belang dat jongeren hechten aan het immigratiethema is iets dat ze gemeen hebben met DENK en FvD. Tenslotte zou ook de sterke aanwezigheid van DENK en FvD op sociale media kunnen hebben bijgedragen aan hun succes onder jonge kiezers.

5.6 Jongeren zijn economisch liberaal en cultureel progressief

Bij het verklaren van de opkomst en stemkeuze van jongeren werd al gerefereerd aan hun politieke opvattingen. Leeftijdsverschillen in fundamentele overtuigingen blijken voornamelijk voort te komen uit generatieverschillen^{2,5}, omdat dergelijke opvattingen slechts weinig veranderen gedurende de volwassen levensloop. Internationaal onderzoek laat zien dat jonge generaties economisch liberaler (bijvoorbeeld tegen inkomensnivellering) en cultureel progres-

Figuur 5.5
Gemiddelde leeftijd van kiezers per partij

siever (bijvoorbeeld pro-immigratie) zijn dan oudere generaties.

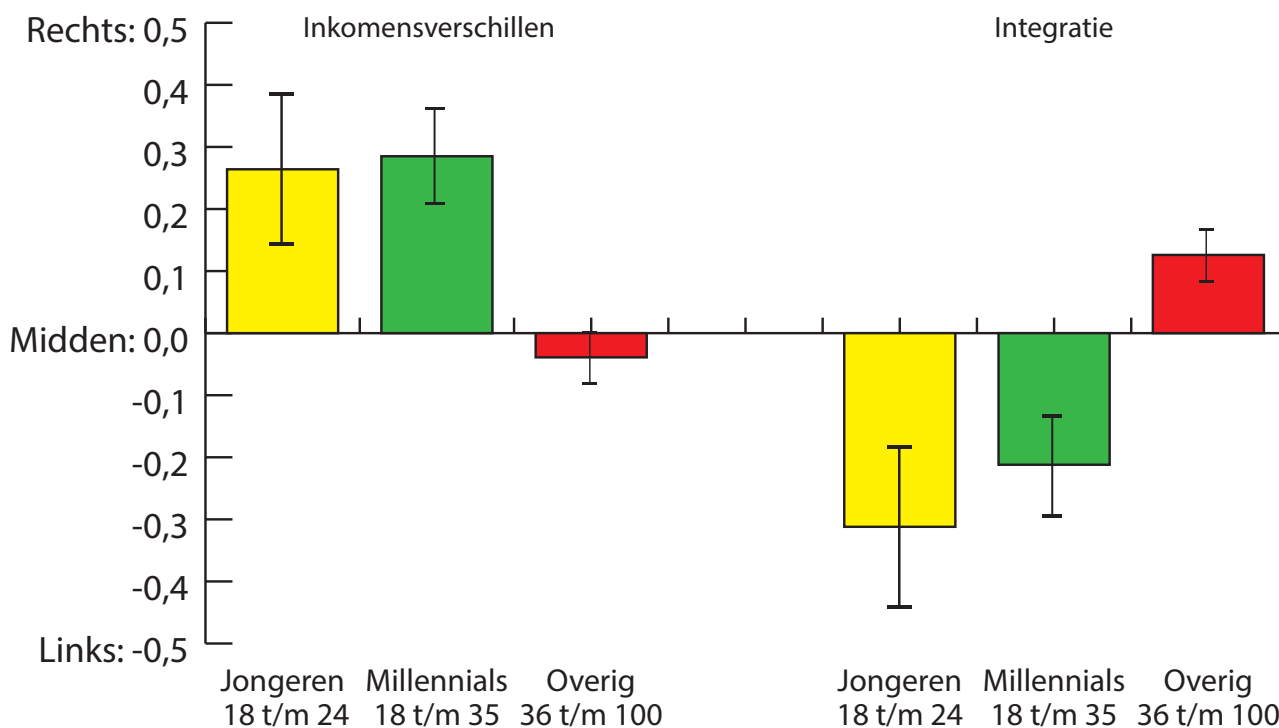
Om vast te stellen of dit ook gold voor jonge Nederlandse kiezers in 2017 hebben we gebruik gemaakt van twee vragen uit het NKO. De eerste vraag is of inkomensverschillen groter of kleiner zouden moeten zijn, de tweede is of alloctonen hun eigen cultuur zouden moeten kunnen houden. Omdat generaties voor dergelijke opvattingen doorgaans meer bepalend zijn dan levensfasen, hebben we bij deze analyse zowel gekeken naar jongeren als naar millennials. Dit is de generatie die geboren is sinds 1982 en dus de volwassenheid bereikte in de 21^e eeuw. Millennials leggen electoraal aanzienlijk meer gewicht in de schaal dan jongeren, aangezien deze generatie inmiddels 26,7 procent van het electoraat uitmaakt. De bevindingen zijn afgebeeld in figuur 5.6 en laten duidelijk zien dat Nederlandse jongeren inderdaad economisch liberaler en cultureel progressiever zijn dan oudere kiezers. Dit leeftijdsverschil in opvattingen zou zowel de levensfase als de generatie van jongeren kunnen weerspiegelen, maar op basis van eerder onderzoek lijkt een generatiekloof waarschijnlijker.

Een verklaring voor de opvattingen van millennials ligt allereerst in hun hoge opleidingsniveau. De combinatie van economisch liberale en cultureel progressieve

opvattingen zien we immers voornamelijk bij hoogopgeleiden. Het economische liberalisme van millennials zou daarnaast kunnen voortkomen uit het feit dat ze zijn opgegroeid in een tijd dat klassieke socialistische ideologie minder invloedrijk was dan voorheen. De periode waarin Joop den Uyl regeerde onder het motto 'Spreiding van kennis, macht en inkomen' hebben millennials bijvoorbeeld nooit meegemaakt. Onderzoek naar de opvattingen van jonge generaties heeft daarnaast uitgewezen dat hun kosmopolitische denkbeelden verband houden met het opgroeien in een geglobaliseerde samenleving². Generaties die zijn opgegroeid in een tijd van vervagende grenzen en multiculturalisme lijken positiever te staan tegenover immigratie, globalisering en Europese eenwording. Dit doet vermoeden dat millennials globalisering en diversiteit als een bekend gegeven zien, terwijl oudere generaties het vaker ervaren als een ongewenste verandering van de samenleving die ze kennen.

5.7. Vooral culturele thema's belangrijk voor jongeren

De vier partijen met de jongste kiezers, DENK, FvD, D66 en GroenLinks, hadden elk een sterk profiel op culturele thema's. Een verklaring hiervoor ligt, zoals eerder gezegd, in het gegeven dat immigratie

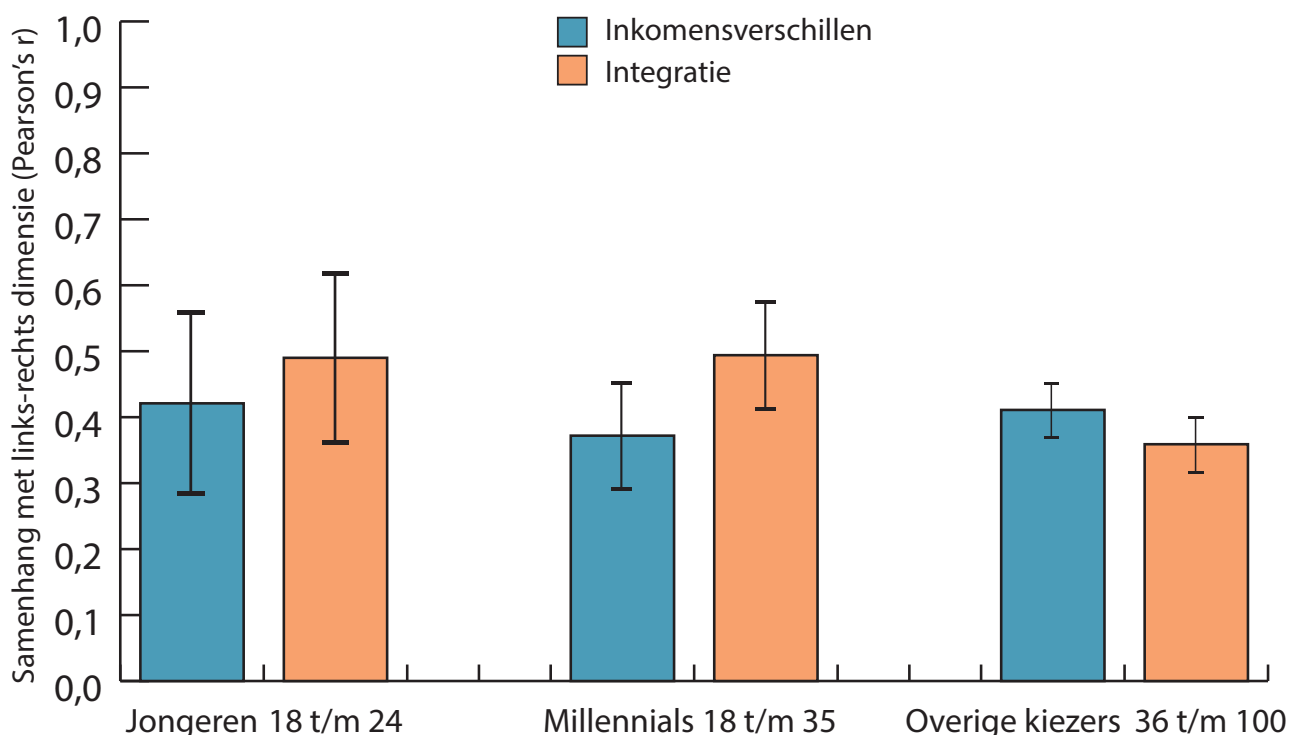
Figuur 5.6 Opvattingen per leeftijdsgroep (scores op de y-as zijn gestandaardiseerd)

een belangrijk thema is voor jongeren⁵. Om vast te stellen in welke mate dit een rol heeft gespeeld voor Nederlandse jongeren in 2017, vergeleken we het relatieve belang van opvattingen over inkomensverschillen en over integratie. Specifiek vergeleken we in hoeverre beide thema's samenhangen met de positie van kiezers op een links-rechts dimensie. Figuur 5.7 laat zien dat jongeren de links-rechts dimensie inderdaad meer associëren met integratie dan met inkomensverschillen, terwijl voor oudere kiezers juist het omgekeerde het geval is. Dit doet vermoeden dat culturele thema's voor jongeren een grotere rol spelen in de manier waarop ze zich met politiek identificeren.

Eerder onderzoek laat zien dat dit verschil tussen jongeren en ouderen voornamelijk een generatiekloof is⁵. De verklaring hiervoor ligt waarschijnlijk in het feit dat millennials de eerste generatie zijn die volwassen werd in het tijdperk van anti-immigratie partijen en het immigratiedebat. Het is daarom aannemelijk dat het immigratiethema een centrale rol heeft gespeeld bij hun vroege politieke bewustwording. Economische verdelingsvraagstukken stonden na de eeuwwisseling juist minder centraal, waardoor deze waarschijnlijk ook een minder grote rol hebben gespeeld in de politieke socialisatie van millennials.

5.8 Conclusie

Dit hoofdstuk onderzocht hoeveel jongeren naar de stembus gingen, waarop ze stemden en wat hen hierbij bewoog. De algemene conclusie is dat jongeren flink van zich hebben laten horen op 15 maart 2017. De opkomst onder jongeren was in zowel historisch als in internationaal vergelijkend perspectief uitzonderlijk hoog. Sinds 1981 is er in het NKO niet meer zo'n hoge opkomst gemeten in de leeftijdsgroep onder 25 jaar. De stem van jongeren is ook duidelijk terug te zien in de verkiezingsuitslag. Jonge kiezers hebben bijgedragen aan zowel de zetelwinst van D66 en GroenLinks als aan de doorbraak van DENK en Forum voor Democratie. Het belang dat jongeren hechten aan culturele thema's heeft hierbij waarschijnlijk een grote rol gespeeld. Ook de cultureel progressieve opvattingen en het hoge opleidingsniveau van jonge kiezers hebben vermoedelijk bijgedragen aan de populariteit van GroenLinks en D66 in deze leeftijdsgroep. Een zorgelijke bevinding is dat de opkomst onder laagopgeleide jongeren sterk is achtergebleven bij zowel die onder hoogopgeleide jongeren als die onder oudere laagopgeleiden. De vraag hoe juist laagopgeleide jongeren kunnen worden aangezet tot een sterkere electorale participatie is een belangrijke uitdaging voor toekomstig onderzoek en beleid.

Figuur 5.7
Samenhang van thema's met de links-rechts dimensie per leeftijdsgroep

Referenties en eindnoten

1. Dassonneville, R. (2016). Age and voting. In Arzheimer, K., Evans, J., & Lewis-Beck, M. S. (red.), *The Sage handbook of electoral behavior* (pp. 137 - 158). New York: Routledge.
2. Rekker, R. (2018). Growing up in a globalized society: Why younger generations are more positive about the European Union. *Young*, 26(45), 1-22.
3. Sears, D. O. & Funk, C. L. (1999). Evidence of the long-term persistence of adults' political predispositions. *Journal of Politics*, 61(1), 1-28.
4. Grasso, M. T., Farrall, S., Gray, E., Hay, C., & Jennings, W. (2017). Thatcher's children, Blair's babies, political socialization and trickle-down value change: An age, period and cohort analysis. *British Journal of Political Science*, 1-20.
5. Rekker, R. (2016). The lasting impact of adolescence on left-right identification: Cohort replacement and intracohort change in associations with issue attitudes. *Electoral Studies*, 44, 120-131.
6. Rekker, R., Keijsers, L., Branje, S., & Meeus, W. (2018). The formation of party preference in adolescence and early adulthood: How and when does it occur in the multiparty context of the Netherlands? *Young*, 27(1), 1-21.
7. Van der Brug, W. & Franklin, M. N. (2018). Generational replacement: Engine of electoral change. In Fisher et al. (red.), *The Routledge Handbook of elections, voting behavior and public opinion* (pp. 429-424). New York: Routledge.
8. Rekker, R., Keijsers, L., Branje, S., & Meeus, W. (2017). The dynamics of political identity and issue attitudes in adolescence and early adulthood. *Electoral Studies*, 46, 101-111.
9. Otjes, S. & Krouwel, A. (2018). Why do newcomers vote for a newcomer? Support for an immigrant party. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-20.
10. Meeus, W. (2017). Adolescent ethnic identity in social context: A commentary. *Child Development*, 88(3), 761-766.